

Mitt hjem – min arbeidsplass

Et fremlegg på vårens SOR-konferanse
– en prosjektpresentasjon

**Av Birthe Helland –
Vernepleierstudent ved Høgskolen i Bergen**

Årets SOR-konferanse i Bergen er over. Tema for konferansen var «Selvbestemmelse – til besvær?» og trakk mer enn 670 påmeldte deltakere. Tema var tydelig interessant og relevant for mange mennesker, både vernepleiere, andre faggrupper, mennesker med generell interesse og selvfølgelig menneskene temaet faktisk omhandler. Innleggene handlet både om situasjoner der selvbestemmelse er vanskelig å fremme og der full selvbestemmelse kan få uheldige – eller fatale – konsekvenser. Men hva handler egentlig selvbestemmelse om?

Prosjektgruppe: Åse Asmyhr, Sissel Moe, Marit Haugenes, Magnus Sten, Ole Magnus Oterhals og May Østby. Ikke tilstede: Ove Hellzen. Foto: Birthe Helland.

«Selvbestemmelse – å bestemme selv – dreier seg om grunnleggende menneskerettigheter fordi selvbestemmelse er et viktig grunnlag for personlig utvikling og en forutsetning for å etablere egen identitet»

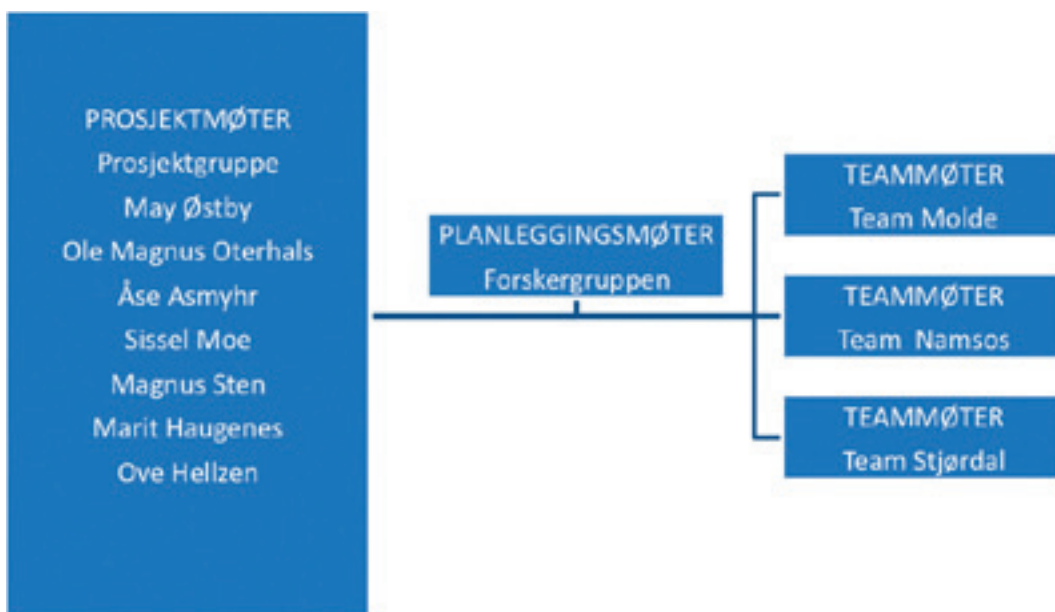
(Selboe, Bollingmo og Ellingsen, 2005, s. 17)

Selvbestemmelse handler i stor grad om autonomi og myndiggjøring av det enkelte individ. Gjennom prosjektet «Mitt hjem – Min arbeidsplass» har en prosjekt- og forskningsgruppe forsøkt å vise hvordan tjenesteytere kan arbeide for myndiggjøring i møte med tjenestemottakere. Hvordan tjenestemottakere kan formidle hva som er viktig for dem å ha medbestem-

melse og selvbestemmelse om, og hva som trengs for å bevisstgjøre både tjenesteytere og tjenestemottakere.

Prosjektgruppen

Prosjektets deltakere er en sammensatt gruppe og viser at inkludering og medvirkning også er mulig i slike forskningsprosjekter. Gruppen består av mennesker både med og uten utviklingshemming. Gjennom prosjekt-, planleggings- og teammøter, har prosjektgruppen holdt seg samlet til tross for store avstander. De har møttes jevnlig for utveksling av ideer, meninger, forskningsbaserte funn, analyser og for utvikling av filmer og arbeidshefter.

Hva har de arbeidet med gjennom disse tre årene?

For å komme i gang med prosjektet var det viktig for dem å finne situasjoner hvor selvbestemmelse kan være vanskelig. De har, gjennom samtaler, funnet frem til eksempler som kan belyse viktigheten av medbestemmelse og selvbestemmelse. Ved å plukke ut de situasjonseksemplene de mente var viktig, ble det mulig å lage små skuespill. Teater nonSTOP utviklet og filmet skuespillene som nå er blitt en del av opplysningsmateriellet fra prosjektet.

En av filmene, «Før Selskapet» handler om Jan. Han skal i selskap og tjenesteytere krever at han barberer seg. Jan ønsker å spare til skjegg. Tjenesteyterne viser til en avtale om barbering og krever like fullt at barberingen må gjøres før Jan får dra i selskap.

Filmen «Festen» handler om en venninneovernatting etter en fest. Tjeneste-

mottaker sier hun ikke «har lov» til å ordne overnatting uten at det er avtalt på forhånd.

Totalt er det publisert 5 ulike filmer i to ulike versjoner. Med forteller eller med teksting. I tillegg til filmene er det utarbeidet arbeidshefter som har til hensikt å fremme læring og refleksjon.

Filmer og arbeidshefte er tilgjengelig via linker på Samordningsradet.no.

Hva forsket de på og hva fant de?

Prosjektgruppen ønsket å se hvilke innvirkning deres filmer og arbeidshefter kan ha for tjenesteyternes holdninger og tjenestemottakeres måter å håndtere situasjoner hvor det kan bli vanskelig å hevde sin rett og sine meninger. Også vernepleierstudenters tanker har vært viktige for prosjektet.

Et utdrag fra deres presentasjon på konferansen, viser fokuset i forskningsarbeidet.

- *Hvordan kan filmer som handler om valg i hverdagen være en hjelp til å reflektere for personale og vernepleierstudenter?*
- *Hvordan kan samtaler om filmer få brukere til å si fra om hvordan de vil ha det?*

De har også forsket på hvordan det er å arbeide sammen i et slikt prosjekt.

Prosjektgruppen valgte å vise filmene til tjenestemottakere, tjenesteytere og studenter. Etterpå intervjuet de representanter fra alle gruppene. Når gruppen

Foto: Kaja Owren.

Foto: Kaja Owren.

analyserte intervjuene sammen med studenter viste det seg at filmene hadde stor virkning. Studentene ble spesielt opptatt av hvordan beboerne ble fratatt selvbestemmelsesretten og hvilke verdier situasjonene belyste. Studentene var også opptatt av hva personalet burde ha gjort i møte med beboerne.

Funnene fra studentintervjuene var ikke identiske med funnene fra intervjuene med

tjenesteytere. De ble stilt de samme spørsmålene, men hovedessensen i svarene fra tjenesteyterne var:

«De bruker ord som nedverdiggende, ydmykende og krenkende og å trampe på den andre. De snakker veldig mye om avtaler og flere spør om avtaler som det her, som det med skjegget, om den blir evaluert. De har forslag til andre

måter å løse situasjoner på. Og veldig mange nevner det med at de må snakke med brukeren. Flere tenker på hvordan de ville hatt det selv, hvis det var de som ble utsatt for dette og hvordan de selv ville ha reagert.»

At forskningsfunnene blant studenter og tjenesteytere er ulike opplever jeg ikke som unaturlig. En student, med pensum sterkt i minnet, kan ha andre tanker og meninger enn tjenesteytere. Hovedforskjellen mellom svarene fra studenter og tjenesteytere er at studentene virker å se de store linjene og overordnede verdier og mål, mens tjenesteyterne er mer fokusert på den enkelte tjenestemottaker. Spesielt ønsker prosjektgruppen å fremheve at de fleste tjenesteyterne *ikke* tror det hadde nyttet for brukeren å si nei. For eksempel når tjenesteyteren sier at overnattingsgjesten må gå eller at tjenestemottakeren må ta skjegget.

Intervjuene med tjenestemottakere resulterte ikke i lignende besvarelser, men peker mot andre utfordringer man må ta hensyn til i arbeidet. Filmene og spørsmålene ble i utgangspunktet for lite konkrete og kunne være vanskelig å forstå.

«Det å forstå fullt ut de her verdiene som står på spill handler om, det var ikke like lett for alle.»

For noen av beboerne var det vanskelig å identifisere seg med skuespillene. Spesielt i situasjoner hvor selvbestemmelsen var knyttet til andre situasjoner enn de selv kunne oppleve. For noen av kvinnene ble det vanskelig å finne poenget i eksempelvis

«barbering eller ikke barbering». Tjenestemottakerne poengterte derimot at de, av hensyn til tjenesteyternes arbeid, «måtte være snille» og derfor formidler at de sier ja heller enn nei, i situasjoner hvor det kan være vanskelig å motsette seg tjenesteyters forventninger.

Utviklingshemmede har en kognitiv svikt og tjenesteyterne kan ikke ta for gitt at det de formidlet nødvendigvis blir forstått slik det er ment. Studenter, tjenesteytere og tjenestemottagere har ulike forutsetninger for å forstå innhold, mening og verdi i filmene som ble presentert.

Hvorfor dette prosjektet?

En viktig bakgrunn for prosjektet har vært opplevelsen av manglende myndiggjøring i hjemmene til tjenestemottakere. Prosjektgruppen mener utviklingshemmede i stor grad godtar det tjenesteyterne fremmer av forslag. Enten det omhandler barbering eller overnattingsbesøk. En viktig faktor er å bevisstgjøre tjenesteytere om at dette fratår menneskene muligheten til å bestemme selv i de situasjoner de kan og bør.

«Så vi tenker på det at det å gi hjelp i hjemmet betyr det at personalet må tenke seg veldig nøye om.»

For alle mennesker, også de som mottar tjenester, er det viktig å kunne innvirke på sitt eget liv. Om man ønsker å la noen sove over når festen tar slutt. Men for mennesker som mottar tjenester i hjemmet er dette dessverre ikke alltid tilfelle. De bor ofte i bofelleskap og må forholde seg til

sine tjenesteytere, deres vaktplan og deres tanker om hva som aksepteres eller ikke.

For mennesker som bor i boliger hvor tjenester gis, er det også andre forhold som spiller inn. De har behov for hjelp og veiledning på noen områder, men tjenesteyterne må samtidig være bevisst på å gi rom til selvbestemmelse på de områdene hvor det er mulig. Men er det lett å vite når en tjenestemottaker er enig eller ikke hvis den oftest svarer ja? Nei, det er det ikke. Et av målene for prosjektet har derfor vært å lære menneskene det gjelder måter å si fra når de er uenige.

«Målet for prosjektet er selvbestemmelse i sitt eget hjem, og få den hjelpen man trenger. Personalet må tenke over hvordan de skal gi hjelp og den som får hjelp skal si fra når de ikke er enige i måten personalet hjelper på»

Prosjektdeltakerne var tydelig på at mennesker med utviklingshemming, som alle andre, trenger å rådføre seg før vanskelige valg. Men for at det skal være naturlig å be om hjelp til å ta valg, må relasjonen mellom personene være god.

«Men det er forskjellig når den de skal bestemme sammen med ikke er familie eller venn. Det handler om forholdet du har til den personen.»

I slike sammenhenger blir det spesielt viktig at tjenesteyteren er bevisst sin rolle og viser ydmykhet og respekt for tjenestemottakerens integritet og autonomi.

Utfordringer i prosjektarbeidet

Når en deltar i et prosjekt er det naturlig å treffe på små og store utfordringer underveis. Under frokosten i forkant av konferansen fikk jeg anledning til prate litt med gruppen om hvilke utfordringer de syntes var spesielt vanskelige i arbeidsprosessen. To hovedelementer kom opp. Tid og utfordringer i analyseprosessen.

Prosjektet har pågått siden 2011, og de føler seg ikke ferdig med prosjektperioden. Når man arbeider slik de har valgt, tar alt lengre tid enn det man i utgangspunktet hadde tenkt. Det har vært både lærerikt og utfordrende å jobbe i en prosjektgruppe hvor det er viktig å ha nok tid til å bli kjent, tid til ulike forberedelser, pauser og lignende. De geografiske avstandene har også gitt utfordringer på tid. Når man jobber på tvers av kommunegrenser er det nødvendig å planlegge møter både tidlig nok og godt nok til at de er gjennomførbare.

«Nok tid, hvis vi skal være med på ordentlig må vi ha nok tid. Vi må forberede oss til møtene, ta oss god tid i møtene, ha nok pauser. Og vi må ha tid til å bli kjent med hverandre, både i teamene og i hele gruppa. Vi må ha nok tid til å tenke, til å svare uten å bli avbrutt med at det kommer et nytt spørsmål. Og så må vi treffes. Det har vi erfart. Vi må være i samme rom når vi jobber sammen, for å kunne se hverandre og for å se om den andre får med seg det vi snakker om, se om det er noen som vil si noe, eller om noen trenger en pause».

En annen utfordring har vært hvordan man håndterer de ulikes forutsetninger for å forstå det som skal analyseres. De har utviklet, og tilpasset, ulike former for analyseverktøy slik at den enkelte har kunnet forstå og være med i analysearbeidet.

«Team Molde brukte tallkoder i analysen, vi ga tall på de forskjellige verdiene. Team Namsos brukte fargekoder, mens Team Stjørdal brukte en kombinasjon av tegn og fargekoder».

Først etter å ha utviklet ulike former for verktøy, kunne de virkelig starte opp analysearbeidet. Prosjektgruppen forteller om en utfordrende periode, men at det også har vært en periode hvor de har lært viktigheten av god tilrettelegging, gode relasjoner og nært samarbeid.

Mine tanker i møte med prosjektgruppen

Som nevnt, var jeg så heldig å få møte prosjektgruppen i forkant av konferansen. Jeg ble møtt av smilende og åpne prosjekt-deltakere, som var mer enn villig til å fortelle om sitt arbeid og sine erfaringer underveis. Min oppfatning er at det er spesielt viktig for gruppen å spre sitt budskap om at mennesker med utviklingshemming *kan og bør* bestemme selv og fortjener å bli respektert i sine hjem. Vi, som tjenesteytere må være åpen for større grad av selvbestemmelse, deres medvirkning i eget liv og hvordan vi selv virker i møte med menneskene som vi yter tjenester til.

Om jeg, som vernepleierstudent,

prøver å sette meg inn i tjenestemottakers situasjon, ville jeg ikke oppfatte det som greit om noen sa jeg ikke kunne ha overnatting. Jeg ville oppfatte det som et forsøk på å påvirke min identitet, min autonomi og en vilkårlig innblanding i mitt privatliv.

FNs menneskerettigheter artikkel 12 sier noe om innblanding i privatlivet for alle mennesker.

«Ingen må utsettes for vilkårlig innblanding i privatliv, familie, hjem og korrespondanse, eller for angrep på ære og anseelse. Enhver har rett til lovens beskyttelse mot slik innblanding eller slike angrep.»

(FN-Sambandet 2014)

Kanskje ordlyden i denne artikkelen er noe som bør henge på veggen i ethvert personalrom.

For meg var det spesielt positivt å se hvordan prosjektdeltakerne med utviklingshemming, deltok på lik linje med de andre deltakerne. Ikke bare innad i prosjektarbeidet, men også under selve fremlegget på konferansen. Inkluderingen og medvirkningen var tydelig viktig i denne gruppen. Prosjektgruppen er et godt eksempel på et vellykket inkluderingsarbeid. ●●●

Litteratur:

- FN-Sambandet (2014). FNs verdenserklæring om menneskerettigheter. [Internett]. Tilgjengelig fra <http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>
- Selboe A, Bollingmo L og Ellingsen, KE (2005) Selvbestemmelse for tjenestenytere, 1. utg. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.